

JOLITA URBANAVIČIENĒ

Lietuvių kalbos institutas
jolita.urb@gmail.com

Lietuvių kalbos trunkių priebalsių koartikuliacija CVC junginiuose

Pranešime analizuojama lietuvių kalbos trunkių priebalsių koartikuliacija – siekiama išsiaiškinti, kurie priebalsiai pasiduoda gretimų balsių poveikiui, o kurie balsinei aplinkai išlieka indiferentiški. Šiuo aspektu lietuvių kalbos priebalsiai beveik netyrinėti. Minėtina 2000 m. publikuota Alekso Girdenio lingvistinė pastaba apie priebalsių kietumą ir minkštumą junginiuose ir prieš balsius („Dėl [k], [g] minkštumo prieš kitus priebalsius“, *Kalbotyra*, 2000, 48(1)–49(1), 165–167). Remiantis preliminariais bandymais teigiama, kad „visiškai aiškų kietumą ar minkštumą“ turi gomuriniai [k], [g], šoniniai [l], virpamieji [r] ir žvarbieji (alveoliniai) priebalsiai [š], [ž], [tʃ], [dʒ]. Kietumui ar minkštumui visai indiferentiškais laikomi nosiniai [m], [n], lūpiniai [p], [b], dantiniai [t], [d] bei sargieji (dantiniai) priebalsiai [s], [z], [ts], [dz].

Akustinės fonetikos darbuose priebalsių (ne)indiferentiškumas koartikuliacijai tiriamas pasitelkus lokuso lygties (locus equation) metodą. Lokuso lygtis remiasi dviem kintamaisiais: F2 formantės reikšme balsio pradžioje (F2pradžia) ir F2 formantės reikšme stabilioje balsio atkarpoje (F2vidurys). Tiriami to paties priebalsio CVC junginiai įvairių balsių kontekste. Atidėjus F2vidurys reikšmės x ašyje, o F2pradžia reikšmės – y ašyje, gaunama tiesinė regresija, kurios nuolydis (slope) ir y ašies bei tiesinės regresijos susikirtimo taškas (intersection) sistemiškai skiriasi pagal priebalsio artikuliacijos vietą. Lokuso lygties nuolydis naudojamas kaip indikatorius koartikuliacijos stiprumui nustatyti priebalsio ir balsio junginiuose. Jei koartikuliacija yra maksimali, lokuso lygties nuolydis lygus 1, jei koartikuliacijos nėra, lokuso lygties nuolydis lygus 0.

Lietuvių kalboje lokuso lygties tyrimui buvo įrašyti 4 informantai: 2 vyrai (22 m. ir 31 m.) ir 2 moterys (40 m. ir 42 m.), išanalizuota 3670 junginių (CVC tipo) su trunkiais priebalsiais. Preliminarūs duomenys rodo, kad lietuvių kalbos lūpiniai ir gomuriniai priebalsiai labiau pasiduoda koartikuliacijai (nuolydis↑, y-susikirtimo taškas↓), o dantiniai ir alveoliniai priebalsiai koartikuliacijai beveik indiferentiški (nuolydis↓, y-susikirtimo taškas↑). Taip pat nustatyta, kad gretimi balsiai turi didesnę poveikį dusliesiems, o ne skardiesiems priebalsiams. Palatalizuoti priebalsiai koartikuliacijoje su balsiais išlieka atsparesni negu nepalatalizuoti priebalsiai.